

Ocene in poročila

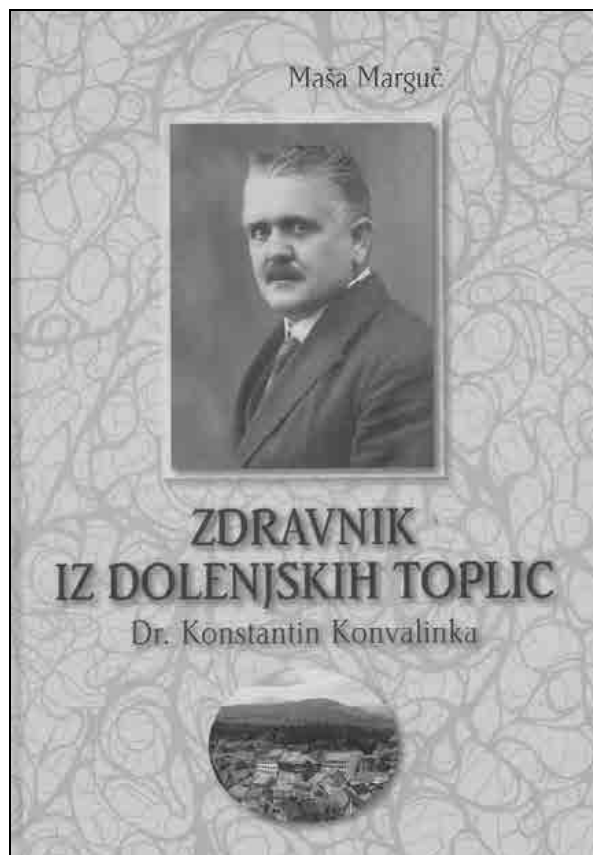
Maša Marguč: Zdravnik iz Dolenjskih Toplic: dr. Konstantin Konvalinka. Dolenjske Toplice : KKC d. d., 2011, 154 strani.

Pričujoča knjiga, ki jo je napisala upokojena višja sodnica Maša Marguč, vnukinja v naslovu omenjenega dr. Konstantina Konvalinke, zajema tri sklope. 1. Ne prav redek primer češkega intelektualca, ki je iz političnih ali vsaj nacionalnih razlogov zapustil domovino in se naselil v tedaj najbolj slovensko deželo – Kranjsko in tako okrepil povezave med Čehi in Slovenci. 2. Življenjsko pot in zdravniško ter širše delovanje omenjenega, na Dolenjskem sila znanega in cenjenega zdravnika. 3. Zgodovinski oris zdravilišča Dolenjske Toplice, predvsem v obdobju od leta 1913 do zadnjih let pred drugo svetovno vojno, ko ga je dr. Konvalinka najprej skoraj deset let vodil in bil nato deset let njegov lastnik. Kot se pogosto dogaja, so bili tudi v tem primeru pomembni arhivski viri iz raznih vzrokov uničeni. Zato je morala avtorica za drugi in tretji sklop poseči po metodi »oral history«, kar po njenem zatrjevanju ni bilo težko, ker je spomin na njenega deda kot cenjenega in spoštovanega zdravnika na Dolenjskem, zlasti pa še v Dolenjskih Toplicah povsem udomačenega krajana, še dokaj živ, čeprav je od njegove smrti minilo že skoraj 70 let. Ta sklop je tudi najobsežnejši in najbolj dognan. Ta metoda pa seveda ni najbolj ustrezna za zgodovino tamkajšnjega zdravilišča.

Konstantin Konvalinka se je rodil leta 1872 v Litomyšlu na Češkem, v meščanski, strogo protiaustrijsko nastrojeni družini. V domačem kraju je obiskoval tudi gimnazijo in tam leta 1889 opravil maturo. Na Češkem so se v zadnjih desetletjih 19. stoletja vnela zelo ostra nacionalna trenja med Nemci in Čehi, še veliko ostreje kakor pri nas. Šlo je predvsem za jezikovne in v velikem obsegu tudi politične pravice. Skratka razmere so bile zelo napete. Pri tem seveda dijaštvo ni moglo stati ob strani. Obstajale so tudi tajne dijaške organizacije, kjer je gotovo bil član tudi Konstantin Konvalinka. Za to avtorici sicer ni uspelo najti dokazov, ker bi bilo za to treba prebrskati policijske arhive in arhive tajnih obveščevalnih služb. Toda dejstvo, da po maturi leta 1889 o njegovem življenju za štiri leta ni

nobenih sledov, nakazuje, da se je nekam umaknil. Ilegala tedaj namreč še ni bila v navadi, v manjših krajih pa tudi ne bi bila mogoča. Vsekakor je svoj rodni kraj zapustil. Najbrž je pobegnil na Poljsko, kar nakazuje tudi dejstvo, da je pozneje v osebnih dokumentih navajal, da obvlada poljščino.

Leta 1893 se je vpisal na medicinsko fakulteto Karlo-Ferdinandove univerze v Pragi. Med študijem se je po sporočilu sorodnikov politično udeleževal. Leta 1896 je zaradi protiaustrijskega delovanja za eno leto pobegnil na Poljsko. Leta 1899 je bil na omenjeni univerzi promoviran za doktorja medicine. Nato je bil štiri leta zdravnik v Žamberku. Medtem se je poročil s hčerko zdravnika dr. Bedřicha Kabrčela, ki je bila plemiškega rodu. Njen ded je bil vodja zdravstvene službe v avstrijski mornarici. V tedanjem času so visoke zveze veliko pomenile. Najbrž tudi te niso pomagale, da bi dobil boljšo službo na Češkem. Kaj ga je navedlo, da se

prijavil na razpis za zdravnika v Žužemberku, ni razjasnjeno. Gotovo je nenavadna odločitev, da gre nekdo iz sorazmerno razvite dežele delovat v tedaj sorazmerno zaostalo Dolenjsko. Zelo verjetno je, da njegova politična karakteristika ni bila pozitivna, kar za zdravnike, ki so tedaj, razen redkih izjem, bili vsi državni uradniki, ni bilo ugodno in se je zato raje umaknil v drugo slovansko deželo. Podobno je storilo nekaj let prej tudi nekaj protinemško usmerjenih čeških dijakov, ki so želeli študirati teologijo, pa v pretežno čeških škofijah zaradi prevelikega števila kandidatov niso bili sprejeti, v bogoslovja pretežno nemških škofij pa niso marali vstopiti. Tako jih je nekaj prišlo v bogoslovni učilišči v Ljubljano in Maribor, kjer so pozneje kot duhovniki za stalno ostali pri nas.

Dr. Konstantin Konvalinka je jeseni 1903 postal okrožni zdravnik v Žužemberku, kjer mu je umrla žena, in je ostal do pomladi 1911, ko se je v istem rangi preselil v Lukovico, blizu Brda, kjer se je po dveletnem vdovstvu drugič poročil z najmlajšo hčerjo pisatelja Janka Kersnika, s tamkajšnjega gradu Brdo. Spomladi 1912 se je preselil v Dolenjske Toplice, kjer je prevzel mesto kopaliskega zdravnika, nato pa še mesto okrožnega zdravnika v Novem mestu. V prvem zakonu je imel tri hčere, v drugem pa tri sinove, ki so se vsi uveljavili v slovenskem javnem življenju. Na vseh treh oz. štirih službenih mestih je razvil zelo intenzivno zdravniško dejavnost. Na tedaj gospodarsko nerazvitem in revnem Dolenjskem je bil prava »zdravniška deklica za vse.« Loteval se je tudi manjših operacij, čeprav njegova ordinacija za take posege ni bila opremljena. Ker je bil socialno zelo čuteč, je veliko revnih ljudi zdravil zastoj in jim je dajal še zdravila, kar njegovemu materialnemu položaju ni bilo v prid.

V knjigi je veliko pričevanj o njegovih človeških odlikah, zlasti dobrosrčnosti, pa tudi duhovitosti, hudomušnosti in šegavosti, ki jih je zbrala avtorica od njegovih redkih še živih sodelavcev, večinoma pa od potomcev njegovih sodobnikov. Dr. Konstantin Konvalinka je bil namreč za te kraje »živa legenda«, spomin nanj pa se je v precejšnjem obsegu ohranil do zdaj. V tedanjem času je bil prava zdravniška inštitucija.

Njegovega splošnega zdravniškega dela na tem mestu ne kaže posebej prikazovati. Dr. Konvalinka se je povsem udomačil pri nas. Govoril je sicer slovensko, toda s češkim naglasom, kar pa ni nikogar motilo. Po družinskem spominu s svojo prvo domovino skoraj ni imel stikov. Znano je le, da se je le enkrat tja odpeljal na dopust za teden dni. V Dolenjskih Toplicah je bil celo občinski odbornik, seveda liberalne stranke. Vsekakor pa moramo omeniti, da spada dr. Konvalinka, poleg zdravnikov iz evropsko znane Rogaške Slatine, med prve zdravniške balneologe pri nas. Iz te dotlej nerazvite zdravstvene stroke je dosegel tudi specializacijo. Na tedanji

stopnji znanosti in prakse je v skromnem obsegu preučeval tudi bolezni, zlasti revmatične, za katere je bila zdravilna tamkajšnja termalna voda. O tem je objavil tudi nekaj prispevkov v strokovnih oz. znanstvenih glasilih. Intenzivno se je ukvarjal tudi z zdravstvenim prosvetljevanjem in je o tem v časopisu objavljaval poljudne sestavke. Tamkajšnje prejšnje kopalisce, ki je bilo odprto samo skozi poletno sezono, je preobrazil v pravo termalno zdravilišče.

Kopalisce v Dolenjskih Toplicah je bilo v lasti knezov Auerspergov, ki pa ga niso upravljali sami, ampak so ga dajali v zakup raznim interesentom, ki so imeli seveda interes, da z zakupom čimprej dobro zaslužijo, medtem ko je razvoj kopalisca v obliki stavb, opreme, napeljave vode, zdravstvenih in hotelskih uslug stagniral. Spremembe so se dogodile s prvo svetovno vojno, ko je kopalisce razširilo svoje zmogljivosti. V kopaliscu je bil tedaj večji del zmogljivosti namenjen rehabilitaciji častnikov in vojakov. Zato je bil dr. Konvalinka tudi imenovan za komandanta te ustanove, kar je bilo mogoče, saj je odslužil avstrijski enoletni prostovoljni rok in je bil vsaj poročnik. Podrobnosti širitve kopalisca in postavljanja barak za vojake ne kaže prikazovati. Tedanji lastnik, knez Karl Auersperg, se je še pred prvo svetovno vojno in nekaj let po njej za kopalisce v Dolenjskih Toplicah zelo zanimal in sta bila z dr. Konvalinko v dobrih odnosih. Po propadu Avstro-Ogrske je bila v novi državi razglašena agrarna reforma, pod katero bi zapadla večina knezovega premoženja, med drugim zemljišča v Dolenjskih Toplicah, ne pa zdravilišče samo. Ker ni bilo pričakovati, da bi v povojnem času imel od njega dobiček, ga je želel prodati. Leta 1921 ga je kupil z vsemi pripadajočimi objekti njegov kopaliski zdravnik, dr. Konvalinka. Ker pa sam seveda ni imel dovolj denarja za tako naložbo, je najel posojilo pri Kmečki posojilnici v Ljubljani, katere direktor je bil svak, ženin brat Janko Kersnik. Ko je postal lastnik, se je dr. Konvalinka z vso energijo lotil modernizacije kopalisca. Povzdignil ga je v sanatorij. To in pa njegov zdravniški ugled sta privabila v Dolenjske Toplice številne goste in paciente. Vzpon zdravilišča je bil očiten, vendar le do svetovne gospodarske krize po letu 1930. Tedaj se je obisk zdravilišča začel zmanjševati, ustrezno temu tudi dohodki. Dr. Konvalinka posojila ni mogel več odplačevati in je moral leta 1934 prepustiti upravljanje in najbrž tudi lastništvo sanatorija posojilodajalki, Kmečki posojilnici v Ljubljani. Kako ga je propad njegovega življenjskega projekta prizadel, si ni težko predstavljati. Delal pa je kot zdravnik neumorno naprej. Zdraviliški kompleks je leta 1940 kupila »Zdraviliška družba Dolenjske Toplice« kot družba z omejeno zavezo, v Ljubljani.

Dr. Konstantin Konvalinka je za rakom na črevesju umrl 27. oktobra 1943 v Dolenjskih Toplicah, kjer je tudi pokopan. Naj kot zanimivost omenim,

da so se zaradi tedanjih zapletenih vojnih razmer moški skrivali oz. ostajali kar doma, ker so se bali, da bi jih mobilizirali domobranci ali partizani, zato so se zdravnikovega pogreba udeležile le ženske.

Jože Maček

Občina Ilirska Bistrica: monografija (ur. Ivan Simčič). Ilirska Bistrica : Občina Ilirska Bistrica, 2011, 343 strani.

Leto 2011 bo občanom in občankam Ilirske Bistrice verjetno ostalo v spominu zlasti po dveh stvareh. Prva je praznovanje 100-letnice povzdiga naselja v trg, druga pa je izid njene dolgo pričakovane monografije, katere urednikovanje je s potrpežljivostjo in vestnostjo prevzel Ivan Simčič. Zavedati se je namreč treba, da gre v primeru Ilirske Bistrice za drugo največjo občino v Sloveniji in da je bilo potrebno za monografijo o njej veliko truda – najprej za zbiranje gradiva s tako obsežnega območja in nato za njegovo ureditev. Avtorstvo član- kov si delijo različni pisci, prevladujejo pa domačini. Med njimi najdemo tako poklicne kot tudi ljubiteljske raziskovalce bistriškega območja: geografе, arheologe, zgodovinarje, etnografе, novinarje itd.

Prvi stik z delom, katerega obseg z nekaj več kot 340 stranmi in trdo vezavo platnic res ni zanemarljiv, lahko marsikoga celo »prestraši«. A ta bojazen izgine, takoj ko obrnemo strani z uvodnimi besedami in kazalom. Bralca namreč že na začetku pričakajo čudovite fotografije, ki dajejo delu poseben pečat in kar vabijo k temu, da prebere vsaj del besedila ob njih. Trinajst obsežnejših poglavij, razdeljenih na več podpoglavij, deluje kot samostojna enota, a se zlijejo v pripoved, obsegajočo vsa področja življenja in delovanja občine. Na enem mestu je zbrano vse – od pokrajinskih značilnosti in posebnosti, zgodovine, gospodarstva, prometa in novejšega razvoja občine, do predstavitve grba, pomembnih osebnosti in naselij, ki sestavljajo Ilirsko Bistrico.

Če pogledamo poglobljeno, gre v knjigi za preplet preteklosti in sedanjosti. V prvem poglavju je najprej predstavljena kamninska podlaga območja in njegove geografske značilnosti, nekaj več besed je namenjenih kraškimi pojavom. Sledi zgodovinski oris: skozi prazgodovino se sprehodimo s pomočjo arheoloških raziskav gradišč, ki jih je v občini kar nekaj. V enem izmed njih, nad Trnovim,¹ vidijo nekateri raziskovalci celo znameniti Metulum, center

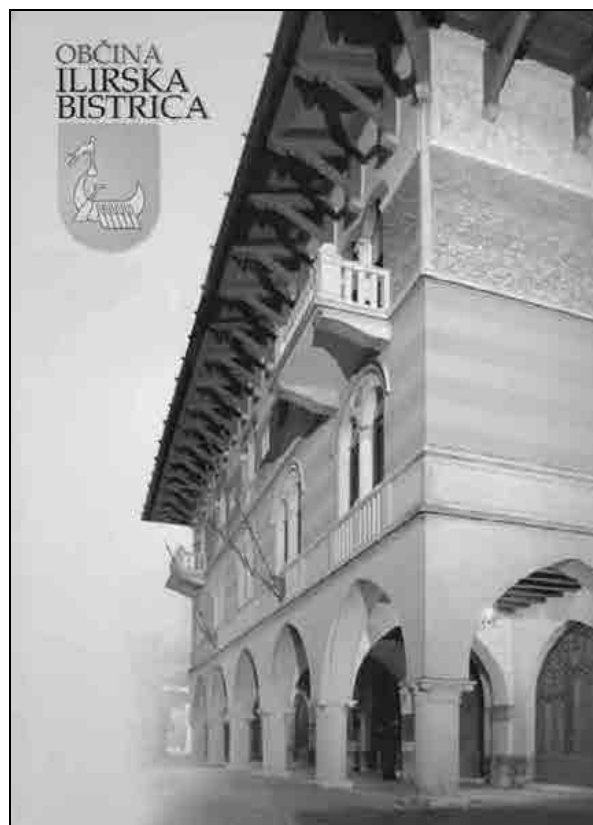
Japodov. Preko opisov številnih gradov pa pridemo do predstavitve cerkvene ureditve.

Kot samostojno, tretje poglavje je opisano narodno in kulturno prebujanje – razvoj šolstva, čitalnic ter telovadnih društev Sokol in Orel.

Gospodarski razvoj je osrednja nit naslednjega poglavja, ki sledi. Najprej je prikazano delovanje do 18. stoletja, ko se začne razcvet z žagami ali »pilami« in mlini, ki jih je poganjala reka Bistrica. Avtorica članka jo zato imenuje »temeljni člen razvoja gospodarstva«. Nezanemarljivo je tudi čebelarstvo, katerega začetki segajo v srednji vek, na strokovni ravni pa se začne z domačinom Antonom Žnideršičem. Obujen je še spomin na premogovništvo, ki je bilo tu prisotno do leta 1950, ko so zaprli še zadnji delujoči rudnik.

Kot pomemben dejavnik v občini so izpostavljene njene prometne povezave, predvsem pomen cestne povezave s sosednjo Reko, ki je bila obljubljena že v rimskih časih. Pozabili pa niso niti na železniško progo, dograjeno junija 1873, ter na razvoj pošte, segajoče že v čas turških vpadov.

Naslednje večje poglavje zajema prelom 19. in 20. stoletja; takrat je bila večina prebivalstva še kmečkega, a so se razvijale tudi druge, predvsem živilske predelovalne panoge. Kot prvo tovrstno na Kranjskem so leta 1899 zgradili tovarno testenin Pekatete. Razvoju je sledila podelitev trških pravic Ilirski Bistrici 15. januarja 1911, kar jo je postavilo ob bok drugim mestom.

¹ Sâmo mesto Ilirska Bistrica se še danes neuradno deli na dva, nekoč samostojna dela, Trnovino in Bistrica.